

Україна між ЄС та ЄЕП в умовах глобальної нестабільності

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто функціонування і розвиток Європейського Союзу (ЄС) і Єдиного економічного простору (ЄЕП) в умовах глобальної нестабільності та обґрунтовано рівну значущість у сучасних умовах інтеграції України з цими регіональними об'єднаннями. В основу такого висновку покладено сучасний стан торговельно-економічних відносин України з країнами цих інтеграційних об'єднань і ймовірність: 1) утримання ЄС від прийому нових членів до покращання структури ЄС або прийняття нових членів при одночасній зміні механізму взаємодії всередині ЄС і встановленні більш жорстких критеріїв прийняття нових членів об'єднання.; 2) змін умов торгівлі України з країнами-членами ЄЕП у зв'язку з його трансформацією у Євразійський Економічний Союз (ЄЕС).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобальна нестабільність, стратегія розвитку ЄС, структура єс, єврозона, вступ України до ЄС, стратегія розвитку ЄЕП, ЄЕС.

Вступ

Глобальна нестабільність, викликана світовою фінансовою кризою, спричинила запровадження змін у стратегію розвитку, структуру і механізм функціонування ЄС. Передусім йдеться про можливість виходу деяких країн — членів ЄС з єврозони, а також запровадження змін у системі управління інтеграційним об'єднанням.

В умовах продовження кризи виникає проблема ймовірної модернізації стратегії соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020: Стратегія розумного, стійкого і всеохоплюючого зростання» («Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»)¹, яка може вплинути на взаємовідносини України та ЄС.

Спостерігається трансформація і Митного союзу (МС) Білорусі, Казахстану та Росії (почав свою роботу з 1 січня 2010 р.) в ЄЕП. Протягом 2010 р. були розроблені та прийняті 17 базових угод по формуванню ЄЕП. З 1 січня 2012 р. ЄЕП почав роботу.

* Радзівська Світлана Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародної економічної інтеграції Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі. У 2004 році закінчила Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. У 2010 році захистила дисертацію в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Електронна адреса: radzievskaya@yahoo.com

¹ Андрушків Б., Стойко І. Європа 2020: Україна в контексті семи флагманських ініціатив / Богдан Андрушків, Ігор Стойко // Євроінтеграційні процеси в суспільстві: трансформація та розвиток: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 22—23 квіт. 2012 р. м. Тернопіль. — Тернопіль: ПІСІТ, 2012. — С. 170–172.

Одна з чотирьох його складових — спільний ринок товарів — була вже забезпечена діючим МС. З 2012 р. утворюються передумови для утворення ринку послуг, капіталу і робочої сили. Повноформатне функціонування ЄЕП планується з 1 січня 2016 року¹.

Серед досліджень, присвячених впливу сучасної світової фінансової кризи на розвиток світової економіки, ЄС, ЄЕС, України та відносини між ними, слід відзначити праці зарубіжних учених Д. Долгова², Т. Еванса³, П. Кругмана⁴, Дж. Лімана⁵, М. Франгакіс⁶, Ю. Шишкова⁷, українських учених В. Будкіна⁸, І. Бураковського⁹, В. Гейця¹⁰, М. Дудченка¹¹, Я. Жаліла¹², Д. Лук'яненка¹³, Ю. Макогона¹⁴, Ю. Пахомова¹⁵, А. Поручника¹⁶, А. Румянцева¹⁷, В. Сіденка¹, А. Філіпенка², В. Чужикова³,

¹ Мансуров Т. От ЄврАзЕС — к Евразийскому Союзу / Т. Мансуров // Российская Федерация сегодня. — 2011. — № 23-24, декабрь. — С. 23—24.

² Долгов Д. С. Эволюция форм и этапов региональной экономической интеграции в условиях глобализации / Д. С. Долгов // Российский внешнеэкономический вестник. — 2006. — № 6. — С. 8—14.

³ The deepening crisis in the European Union: The need for a fundamental change. EuroMemorandum 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www2.euromemorandum.eu/uploads/euromemorandum_2012_francais.pdf

⁴ Krugman P. R. The Return of Depression Economics and the Crises of 2008. — New-York, London: W. W. Norton & Company, 2009. — 214 p.

⁵ L'intégration européenne à la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>

⁶ Там само.

⁷ Шишков Ю. Кризис еврозоны: выводы для архитекторов ЕврАзЭС / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 6. — С. 13—22.

⁸ Будкін В. Методологічні аспекти функціонування «Єдиного економічного простору» / В. С. Будкін // Світовий досвід удосконалення зовнішньоекономічної діяльності в контексті концепції сталого розвитку. / Відділ зовнішньоекономічних досліджень ІСЕМВ НАН України. Наукова конференція, 18 жовтня 2012 року. — К.: ІСЕМВ НАН України, 2012. — С. 3—5.

⁹ Бураковский И. В. Мировая экономика: глобальный финансовый кризис / Игорь Бураковский, Алексей Плотников. — Х. : Фолио, 2010. — 417 с.

¹⁰ Гець В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Гець // Економіка України. — 2009. — № 2. — С. 5—23.

¹¹ Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / [А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін.]. — К.: Знання України, 2004. — 304 с.

¹² Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму? / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, О. С. Бабанін та ін; Національний ін-т стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2009. — 128 с.

¹³ Лук'яненко Д. Стратегія глобального управління / Дмитро Лук'яненко, Тимур Кальченко // Міжнародна економічна політика. — 2009. — № 8—9. — С. 5—43.

¹⁴ Макогон Ю. Стратегія вихода економіки України из кризиса / Ю. Макогон // Економіст. — 2009. — № 6. — С. 28—32.

¹⁵ Пахомов Ю. Н. Украина и Россия между Западом и Востоком / Юрий Николаевич Пахомов // Економічний часопис XXI. — 2010. — № 5—6. — С. 3—8. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ech/2010_5-6/1_Pakhomov.pdf

¹⁶ Поручник А. М. Національний інтерес України : економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія / А. М. Поручник. — К. : КНЕУ, 2008. — 352 с.

¹⁷ Міжнародна економіка: Підручник / [А. П. Румянцев, Г. Н. Климко, В. В. Рокоча та ін.]; за ред. А. П. Румянцева. — К.: Знання-Прес, 2003. — 447 с.

О. Шнипка⁴, О. Шниркова⁵ та ін. Аналіз цих досліджень дозволяє зробити висновок, що внаслідок прийняття до ЄС країн з різним ступенем розвитку він став особливо чутливим до впливу світової фінансової кризи, потребує суттєвих змін своєї структури і механізму взаємодії країн-членів, що ускладнює вступ до нього України. Набуває активного розвитку і ЄП, його переформатування в Євразійський Економічний Союз (ЄЕС).

Метою публікації є виявлення тих обставин, за яких знаходиться внаслідок глобальної нестабільності економіка України і які зумовлюють у сучасних умовах рівну значущість інтеграції України з ЄС та ЄП.

Лісабонська стратегія євросоюзу

На саміті в Лісабоні у березні 2000 р. Європейська Рада визначила для ЄС стратегічну мету: протягом десяти років стати найбільш конкурентоспроможною економікою у світі, яка базується на знаннях і здатна забезпечити стійке економічне зростання, що супроводжується створенням нових і кращих робочих місць і більшою соціальною згуртованістю⁶.

Враховуючи задекларовані у Договорі про заснування Європейського співтовариства цілі щодо економічного і соціального зближення держав-членів⁷, логічно стверджувати, що досягнення стратегічної мети Лісабонської стратегії передбачало вирівнювання економічного і соціального розвитку всіх країн-членів ЄС. Однак стратегію не було реалізовано через відсутність необхідної відповідальності за її виконання як на рівні союзних органів, так і країн-членів ЄС⁸. На значну різницю у рівні економічного і соціального розвитку країн-членів ЄС вказують такі дані. За

¹ Сиденко В. Р. Глобалізація — європейська інтеграція — економічне розвиток: українська модель [Текст]: в 2-х т. — К., 2008. Т. 2: Європейська інтеграція і економічне розвиток / В. Р. Сиденко; НАН України; Ін-т екон. і прогнозів. — К., 2011. — 448 с.

² Філіпенко А. С. Міжнародні торговельні зв'язки України: генезис і структура / А. С. Філіпенко. — К.: Знання України, 2008. — 223 с.

³ Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: теорія та сучасна методологія: Монографія / В. І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.

⁴ Шнипка О. С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 09.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. С. Шнипка. — К., 2008. — 40 с.

⁵ Шнирков О. І. Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі: монографія / Шнирков О. І. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. — 144 с.

⁶ Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен, М. Марченко (пер. з англ.). — К.: К.І.С., 2006. — С. 417.

⁷ Європейський проект та Україна: монограф. / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. — К.: НІСД, 2012. — С. 34.

⁸ Бордяшов Е. С. Перспективи реалізації нової стратегії розвитку Європейського союзу — «Європа — 2020» / Е. С. Бордяшов // Вестник МГІМО. — 2012. — № 3 (24). — С. 108

рейтингом 181 країн за обсягом ВВП на душу населення, розрахованому МВФ за паритетом купівельної спроможності національних валют у 2011 р., країни ядра ЄС мають такі показники — Нідерланди 42 183 дол. США на душу населення і 10 місце, Австрія — відповідно 41 822 і 11, Швеція — 40 394 і 14, а країни периферії ЄС — Латвія відповідно 15 662 і 57, Болгарія — 13 597 і 69, Румунія — 12 476 тис. дол. США на душу населення і 74 місце¹.

Значно відрізняються країни ЄС і за рівнем конкурентоспроможності. Так, згідно з рейтингом конкурентоспроможності за період 2012–2013 рр., розрахованому за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Швеція посідає 1 місце, Фінляндія — 3, Нідерланди — 5, Німеччина — 6, а Болгарія — 62, Словаччина — 71, Румунія — 78, Греція — 96 місце². Слід зазначити, що розраховані у різні часи і за різними методиками рейтинги конкурентоспроможності країн — членів ЄС свідчать про наявність суттєвої різниці між країнами щодо їх місць у них. Так, відповідно до рейтингу конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту 2002 р. Фінляндія, Люксембург і Нідерланди займали відповідно 2-е, 3-є та 4-е, Німеччина — 15-е, Великобританія — 16-е, Франція — 22-е, Іспанія — 23-є, Італія — 32-е, Португалія — 33-є і Греція 36-е місця у світі³. За рейтингом за індексом зростання конкурентоспроможності ВЕФ у 2002 р. Фінляндія посідала — 2-е місце, Швеція — 5-е, Данія — 10, Великобританія — 11-е, Німеччина — 14-е, Нідерланди — 15-е, Іспанія — 22-е, Португалія — 23-є, Ірландія — 24-е, Франція — 30-е, Греція — 38-е, Італія — 39-е місце⁴.

Л. Л. Антонюк наводить розраховану нею диспозицію країн щодо рівня їх конкурентоспроможності за макроекономічним і мікроекономічним індексами і визначає міжнародну конкурентоспроможність інтегральним показником, який є найбільш системним, що охоплює усі фактори конкурентоспроможності як на мікро-, так і на макрорівні, та виокремлює вісім кластерів. З країн — членів ЄС до 1-го кластеру висококонкурентоспроможних країн світу належать Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, Ісландія, Великобританія, Німеччина, Нідерланди; до 2-го

¹Рейтинг стран по объему ВВП на душу населения. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://vid1.rjan.ru/ig/ratings/gdp_per_capita_2012.pdf

²The Global Competitiveness Report 2012-2013. Klaus Schwab, World Economic Forum. — Geneva, Switzerland, 2012. [Электронный ресурс]. — Режим доступа:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

³Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / Пилипенко И. В. — Смоленск: Ойкумена, 2005. — С. 198.

⁴Там само. — С. 205.

кластеру конкурентоспроможних країн — Іспанія, Італія, Ірландія, Австрія, Бельгія, Франція; до 3-го та 4-го кластерів середньоконкурентоспроможних країн першого рівня — Португалія, другого рівня — Греція. За цією кластеризацією Болгарія та Румунія відносяться до 5-го і 6-го кластерів низькоконкурентоспроможних країн другого рівня¹.

Наведені дані свідчать про те, що Лісабонська стратегія не досягла основної мети — зробити Європу до 2010 р. найбільш конкурентоспроможною економікою, основою якої є знання, та наблизити рівні економічного і соціального розвитку країн-членів ЄС.

Стратегія «ЄС 2020» і причина кризового стану ЄС

Фінансова криза і економічний спад примусили ЄС розробити нову економічну стратегію «Європа 2020: Стратегія розумного, стійкого і всеохоплюючого зростання» («Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»²), яка і була прийнята у березні 2010 р. і мала допомогти в умовах глобальної нестабільності державам — членам Євросоюзу повернутися на шлях сталого розвитку. Її запровадження не вивело ЄС із кризового стану, про що свідчить стан еврозони і, зокрема, економіки Греції.

Причиною кризового стану ЄС, на нашу думку, є відхилення при створенні ЄС від початкової цілі щодо економічного і соціального зближення держав-членів. Утворення і розвиток ЄС відбувався шляхом приєднання до нього країн із різним рівнем економічного та соціального розвитку. З часом ця різниця повинна була б зменшуватися, і ЄС мав би складатися з країн з однаковим рівнем економічного і соціального розвитку і відповідно з однаковим рівнем їх прав і відповідальності за стан ЄС як єдиного цілого, за його місце і роль у світовій економічній системі. Та у процесі створення і розвитку ЄС відбулася диференціація країн ЄС з точки зору їх прав, зокрема, у формуванні фінансової і валютної політики, що для ринкової економіки набуває першорядного значення.

Сучасний стан ЄС дозволяє визначити його як неоднорідну регіональну структуру, складові якої характеризуються різним рівнем економічного і соціального розвитку і формують дві валютні зони — зону євро і зону країн із власною валютою. Тобто, ЄС складається з

¹ Антонюк Л. Л. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: дис. д-ра екон. наук: 08.05.01 / Антонюк Лариса Леонідівна. — К., 2004. — С. 180.

² Europe 2020 — The EU strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/structural_reforms/europe_2020/index_en.htm.

чотирьох груп країн, що входять до: 1) ядра і зони євро; 2) ядра і зони власної валюти; 3) периферії і зони євро; 4) периферії і зони власної валюти. Виходячи з такої структури ЄС і значної неоднорідності її складових з великим ступенем вірогідності можна було передбачати, що світова фінансова криза по-різному вплине на країни-члени ЄС. Цьому сприяла і та особливість фінансової системи, яка була передбачена Маастрихтським договором: головною умовою успішної діяльності ЄСЦБ вважалась її незалежність від національних установ. З утворенням ЄЦБ країни-учасниці втратили можливість проводити незалежну монетарну політику та узгоджувати натурально-речовий і грошово-вартісний аспекти виробництва і споживання. На рівні ЄС також відбулось певне послаблення можливостей ефективного управління економічними процесами керівництвом ЄС внаслідок неможливості для них прямого впливу на ЄСЦБ і тим самим на фінансові процеси, які в ринкових умовах визначають економічні процеси.

Теоретично обґрунтованим є положення про те, що відсутність ефективного управління економічними процесами веде до погіршення стану економіки, а відповідно — і її фінансової системи. Очевидно, що це положення є актуальним і для ЄС. За умов відсутності узгодженості між діями органів економічної і фінансової (монетарної) влади може встановитися зворотний зв'язок, що призведе до погіршення стану як окремих країн-членів, так і всього ЄС, яке супроводжуватиметься послабленням інтегрованості та посиленням диференціації країн-членів ЄС.

Причини теперішнього кризового стану в ЄС і, зокрема, в євроні висвітлено у підрозділі «Протиріччя і недоліки моделі європейської економічної інтеграції» фундаментальної монографії співробітників Національного інституту стратегічних досліджень¹, де відзначається, що «від початку організація Економічного і валютного союзу ЄС базувалася на підході, що містив у собі низку суттєвих недоліків, які згодом і спровокували розгортання потужних кризових явищ... у 1999 р. Європа ще не була готова до монетарної інтеграції, а впровадження єдиної валюти відбулося, скоріше, з міркувань політичних, аніж економічної доцільності. Країни мали значні розбіжності в показниках економічного розвитку, які з часом так і не вдалося нівелювати... З-поміж принципових недоліків європейської моделі економічної інтеграції слід виділити *недостатній контроль за дотриманням встановлених вимог щодо економічної інтеграції*»². Відзначається також, що неодноразово порушувалося питання щодо фо-

¹Європейський проект та Україна : монограф. / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. — К. : НІСД, 2012. — С. 33—38.

²Там само. — С. 33.

рмування нової економічної та організаційної моделі ЄС, яка б визначала відмінні цілі й завдання для країн залежно від рівня й темпів їх економічного розвитку (т. зв. двошвидкісна модель) і робиться висновок про певні *проблеми ЄС у сфері централізованої координації економічної політики в країнах-членах*¹. Так, Ю. Шишков зауважує, що «Жан Делор, котрий очолював Єврокомісію з 1985 р. по 1995 р. визнавав, що керівні органи ЄС не мали достатніх повноважень для координації економічної політики держав-членів»². Цим підтверджується висновок про **відсутність узгодженості між діями органів економічної і фінансової (монетарної) влади, внаслідок якої може встановитися зворотний зв'язок, що призведе до погіршення стану ЄС.**

Сучасний стан економіки ЄС

ЄвроМеморандум 2012 «Європейська інтеграція на перехресті доріг: поглибити демократію заради стабільності, солідарності та соціальної справедливості» містить характеристику сучасного стану економіки ЄС. Він ґрунтується на результатах дискусій і виступах, які відбулись на присвяченій альтернативній економічній політиці в Європі 17-ій конференції «Європейська інтеграція на перехресті доріг: поглибити демократію заради стабільності, солідарності та соціальної справедливості», що була організована Групою Євромемо і проходила 16–18 вересня 2011 р. у Відні (Австрія)³.

Наведені в ЄвроМеморандумі 2012 дані свідчать про різну силу впливу кризи на країни ЄС залежно від їх приналежності до ядра і периферії єврозони. Особливої уваги заслуговують країни периферії єврозони Греція, Іспанія, Португалія та Італія. Саме розвиток економічних процесів у цих країнах спричинив глобальну нестабільність єврозони, її можливості розширення, або, навпаки, звуження чи, навіть, розпаду⁴. У резюме ЄвроМеморандуму 2012 зазначається, що криза єврозони загрожує майбутньому європейської інтеграції і висловлюється думка про те, що замість того, щоб обмежити владу фінансових установ, дії яких виклика-

¹ Там само. — С. 35.

² Шишков Ю. Кризис еврозоны: выводы для архитекторов ЕврАзЭС / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 6. — С. 15.

³ L'intégration européenne à la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>

⁴ Евросоюзу нужно готовиться к возможному распаду еврозоны — глава МИД Финляндии. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vedomosti.ru/finance/news/2012/08/17/2993371>; Макарчев В. После четырех дней оптимизма еврозона ЕС вступает в новую фазу усиливающегося финансового кризиса. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.itar-tass.com/c188/466668.html>

ли кризи, європейські владні структури запровадили режим обмежень для Греції та інших країн периферії єврозони. Підкреслюється, що запроваджена союзними владними структурами політика централізації призводить до жорсткої бюджетної дисципліни країн-членів ЄС і несе у собі загрозу підризу демократії у ЄС, а тим самим сприяє дезінтеграції. У ЄвроМеморандумі 2012 на основі аналізу дій союзних владних структур і статистичних даних доводиться, що нинішня політика виведення єврозони з кризи веде до зміни структури ЄС, посилення в ньому ролі країн ядра, зокрема, Німеччини і Франції, і послаблення ролі країн периферії. При цьому політика посилення обмежень веде до зменшення обсягів виробництва, які, незважаючи на деяке пожвавлення у 2011 р., у багатьох країнах не досягли докризового рівня. У цілому зміст ЄвроМеморандуму 2012 свідчить про те, що в ЄС основні заходи, спрямовані на подолання кризи, носять суто фінансовий характер і своєю метою ставлять мінімізацію втрат банківської системи ЄС ціною зменшення доходів і соціальних втрат широких верств населення країн єврозони, а з часом і решти країн ЄС. Про це свідчить і посилення ролі ЄЦБ і надання йому ролі кредитора останньої інстанції. Разом з тим у ЄвроМеморандумі 2012 відзначається посилення опору цій політиці як у країнах єврозони, так і в інших країнах.

Основні положення ЄвроМеморандуму 2012 знайшли своє підтвердження і через рік після його прийняття у дискусіях і виступах на 18-ій конференції «Поглиблення кризи в ЄС: необхідність фундаментальних змін у політиці». Зокрема, її учасниками висловлювалась думка, що та політика обмежень, яка жорстко проводиться у Греції, з часом буде поширена і на інші країни-члени ЄС, що призведе до погіршення стану народів цих країн, до послаблення демократії. Відмічалась і консолідація сил європейського опору нинішній владній політиці, посилення ролі профспілок у боротьбі з програмами обмежень, зокрема проведення страйків. Так, у 2012 р. виробництво все ще знаходиться на рівні, нижчому рівня 2007 р., офіційний рівень безробіття продовжує зростати, а реальна зарплатня залишається на тому ж рівні або знижується. Політика обмежень призвела до падіння виробництва в Італії, Іспанії і найбільше у Греції. Особлива увага була приділена факту прийняття у червні 2012 р. рішення про створення Європейського банківського союзу, що вважається найважливішою інновацією в архітектурі ЄС, яка допоможе створити єдиний європейський механізм для

зони євро¹. Це свідчить про те, що, як і раніше, основний акцент у подоланні кризи єврозони союзною владою робиться на сфері фінансів, а натурально-речова сторона виробництва залишається поза необхідною увагою.

Конкуренція між євро і долларом США — причина сучасної ситуації в ЄС

Логічно вважати те, що Лісабонська стратегія 2000 р. ставила перед ЄС за мету досягти такої ж економічної могутності, як і США і тим самим вивести євро на рівень світової валюти, здатної успішно конкурувати з долларом США. Це сприяло б посиленню фінансової стійкості ЄС, тому що, як відзначає провідний український вчений-міжнародник Д. Г. Лук'яненко: «дія механізмів поширення фінансових криз безпосередньо залежить від ступеня інтеграції національних фінансових ринків у глобальний ринок капіталу: чим більшим є її рівень, тим більш вразливою до зовнішніх кризових шоків є національна економіка. Навпаки, країни з належним контролем за рухом капіталу і обмеженим доступом до міжнародних фінансових ринків є невразливими до ефектів фінансової кризової інфекції»². До того слід враховувати наступні особливості цих процесів: 1) фінансова глобалізація має «переважно спекулятивний, а за сучасних умов — і віртуальний характер»³; 2) спостерігається «надшвидке поширення «кризової інфекції» на міжнаціональному, регіональному та глобальному рівнях»⁴. Та вже на початку XXI ст. співвідношення темпів розвитку економіки США та ЄС було не на користь ЄС⁵. «Європейському Союзу поки що не вдається звуження традиційного розриву зі США» — відмічають і провідні науковці-міжнародники України на чолі з академіком НАН України О. Г. Білорусом⁶.

Сучасна світова фінансова криза ще більше ускладнила і послабила стан ЄС як одного з трьох центрів світової господарської сис-

¹ The deepening crisis in the European Union: The need for a fundamental change. EuroMemorandum 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www2.euromemorandum.eu/uploads/euromemorandum_2012_francais.pdf

² Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : монографія / Д. Г. Лук'яненко. — К. : ТОВ «Національний підручник», 2008. — С. 105.

³ Лук'яненко Д. Глобальна модифікація конкурентних механізмів ринку / Дмитро Лук'яненко, Олена Тітова // Міжнародна економічна політика. — 2011. — № 12—13. — С. 6.

⁴ Лук'яненко Д. Стратегії глобального управління / Дмитро Лук'яненко, Тимур Кальченко // Міжнародна економічна політика. — 2009. — № 8—9. — С. 9.

⁵ Захарова Н. В. ЕС: от Лиссабонской стратегии к Лиссабонской программе / Н. В. Захарова // Современная Европа. — 2008. — № 3. — С. 48—49.

⁶ Білорус О. Г. Глобальні стратегії Євросоюзу : монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко, І. І. Вітер ; за наук. ред. О. Г. Білоруса. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 151.

теми¹. Долар США і євро конкурують на світовому фінансовому ринку. При безперечному домінуванні долара США євро намагається у конкурентній боротьбі одержати певну його частку. При цьому слід враховувати те, що якщо економічною основою долара США, принаймні формально, є господарство США, то економічною основою євро слід вважати економіку не всіх країн-членів ЄС, а тільки тих, які формують євროзону. Глобальна нестабільність світової економіки свідчить про те, що хоча світова фінансова криза і виникла в США, її наслідки призвели до програшу євро у конкурентній боротьбі з долларом США. А цьому логічно відповідає і ослаблення економічного підґрунтя євро — євროзони ЄС, де ситуація настільки загострилася, що деякі країни, зокрема Греція, стикаються із проблемою можливого виходу з євросони. За цих умов ускладнюється досягнення стратегічної мети ЄС вирівнювання розвитку і відповідно — вступу до євросони і її ядра всіх країн-членів ЄС. Таке вирівнювання в сучасних умовах глобальної нестабільності може викликати протидію тих країн ядра ЄС, за рахунок яких буде відбуватися підвищення економічного і соціального рівня розвитку країн периферії ЄС і яке супроводжуватиметься значними для них втратами, здатними викликати в них соціальну напругу і нестабільність. Необхідно враховувати й те, що за умов погіршення стану ЄС певні країни його ядра можуть перейти на периферію, а євросони — вийти з неї. Це і призведе до дезінтеграції і посилення диференціації країн — членів ЄС. Ініціаторами таких ймовірних змін структури ЄС можуть стати провідні країни ядра і євросони, які не захочуть ціною своїх втрат підтримувати існуючу структуру ЄС. Хоча відповідно до думки, висловленої провідними вченими-міжнародниками України Д. Г. Лук'яненком та А. М. Поручником стосовно доцільності для посилення антициклічного регулювання передачі частини компетенцій національних урядів щодо регулювання ділової активності на глобальний рівень², посилення централізації управління ЄС слід вважати науково обґрунтованим.

Перспективи розвитку ЄС

Аналіз становлення і розвитку ЄС дозволяє зробити висновок, що сучасна структура ЄС може істотним чином змінюватися як внаслідок певної незбалансованості в управлінні ним з боку органів економічної і фінансової (монетарної) влад, так і в результаті дії суперечностей інтересів ЄС як єдиного цілого і окремих найбільш

¹Там само. — С. 423—425.

²Антициклічне регулювання ринкової економіки : глобалізаційна перспектива : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2010. — С. 7.

розвинених країн ядра і єврозони. Викликати такі зміни можуть передусім зовнішні по відношенню до ЄС фактори, що підтверджують ті процеси, які зараз спостерігаються в ЄС в умовах діючої з 2007 р. світової фінансової кризи і закономірно стали об'єктом дослідження провідного російського вченого-міжнародника Ю. Шишкова¹, який розглядає їх з позицій євразійської інтеграції.

У резюме ЄвроМеморандуму 2012 зазначається, що криза єврозони несе в собі загрози для європейської інтеграції². Це підтверджують і прогностичні сценарії перебігу кризи в зоні євро та антикризові реформи ЄС, запропоновані у монографії співробітників Національного інституту стратегічних досліджень³.

Перший сценарій передбачає збереження *status quo*. Держави — члени єврозони майже повністю позбудуться фінансового та фіскального суверенітету й передадуть керівництво національними фінансами міждержавним і наддержавним інституціям. ЄС-17 поступово трансформуватиметься у федеративну державу.

Другий сценарій ґрунтується на висновку, що ЄС не зможе утримати *status quo* і після періоду серйозних потрясінь перетвориться на принципово інше інтеграційне утворення. Розглядається декілька варіантів розпаду єврозони. На тлі аналізу цих варіантів і заходів, спрямованих на подолання кризи єврозони, особливого значення, з нашої точки зору, набуває констатація того факту, що ЄЦБ поступово перетворюється на повноцінний центральний банк із функцією кредитора останньої інстанції. У монографії йдеться про перспективи переходу від політики лібералізації до більш жорсткого регулювання з посиленням наднаціонального характеру інтеграційного об'єднання⁴.

Зазначене підтверджує висновок про можливість утворення позитивного зворотного зв'язку, подолання якого, згідно класичної теорії управління, стає можливим лише завдяки посиленню централізації управління. Це підтверджує і досвід подолання американським президентом Ф. Д. Рузвельтом Великої депресії 1929—1932 рр., яку нагадує і навіть переверщує сучасна світова криза, бо рівень нестабільності сучасної світогосподарської ситуації «можна вочевидь вважати безпрецедентним»⁵. Необхідно згадати й те, що «Новий Курс» Ф. Д. Рузвельта (1933—1938 рр.) передбачав вплив держави

¹Шишков Ю. Кризис еврозоны: выводы для архитекторов ЕвразЭС / Ю.Шишков // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 6. — С. 13—22.

²L'intégration européenne à la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>. — Р. 1.

³Європейський проект та Україна : монограф. / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. — К. : НІСД, 2012. — С. 38—51.

⁴Там само. — С. 51.

⁵Глобальна економіка XXI століття : людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2008. — С. 51.

на визначення обсягів виробництва, рівня цін на продукцію, розміру зарплатні, тривалість робочого дня. Метою було впорядкування виробництва, приведення його у відповідність із споживчим попитом¹, тобто **погодження грошово-вартісної і натурально-речової сторін процесів виробництва і споживання**, що потребує дій відповідних світових і європейських інституцій для подолання сучасної кризи.

Перспективи вступу України в ЄС

Заслуговує на увагу викладений в ЄвроМеморандумі 2012 погляд на вплив процесів, що відбуваються в євроні, на перспективи вступу до ЄС країн-кандидатів і на взаємовідносини з країнами-сусідами, зокрема з Україною і Білоруссю. У цілому висловлюється стримана думка щодо вступу цих країн до ЄС, особливо Білорусі. При цьому вважається, що Україна притримується багатополосної зовнішньої політики між ЄС і Росією².

Після парафування 30 березня 2012 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС включно з частиною про створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі Україна та ЄС стоять на порозі її підписання³. Але з цього не можна зробити висновок про наближення часу вступу України до ЄС. «Напевне, Європейський Союз і надалі категорично відмовлятиме Україні у фіксації тези про можливість майбутнього членства в новій угоді. Це зумовлено як нинішнім внутрішнім станом в Україні, так і проблемами в самому Євросоюзі»⁴.

У світлі процесів, що відбуваються в ЄС під впливом глобальної нестабільності і несуть в собі загрозу збільшення периферії і зони власної валюти, тобто європейської дезінтеграції⁵, виникає ймовірність того, що ЄС утримуватиметься від прийому нових членів, поки структура ЄС не покращиться за рахунок скорочення периферії і зони власної валюти і відповідного збільшення ядра і євроні, або прийматиме нових членів і одночасно з цим вноситиме конструктивні зміни у механізм взаємодії країн ядра і

¹Мировой экономический кризис 1929—1932 гг. и «Новый Курс» Ф. Д. Рузвельта. Электронный ресурс. — Режим доступа: http://school.xvatit.cjm/index.php?title=мировой_экономический_кризис_1929—1932_гг._и_«Новый_Курс»_Ф.Д.Рузвельта

²L'intégration européenne à la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>. — Р. 33.

³Європейський проект та Україна : монограф. / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. — К. : НІСД, 2012. — С. 130.

⁴Сидорук Т.В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі : модель інтеграції без членства : монографія / Т. В. Сидорук. — Львів: ПАІС, 2012. — С. 223.

⁵L'intégration européenne à la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електронний ресурс]. — Р. 7—21.

периферії, єврозони і зони власної валюти, встановить жорсткіші критерії прийняття нових членів об'єднання.

У разі прийняття ЄС першої з цих двох стратегій вступ України до ЄС віддаляється на строк удосконалення структури ЄС. Якщо ж ЄС прийме другу стратегію свого структурного розвитку, то вступ України до ЄС стає значно більшою мірою залежним від його політичного і економічного розвитку, адже ймовірна значна зміна механізму взаємодії всередині ЄС і критеріїв прийому нових членів об'єднання можуть суттєво змінити умови і наслідки вступу України до ЄС.

Безперечно, вступ до ЄС не повинен ставати самоціллю для України, її метою має бути досягнення європейських економічних стандартів¹. Провідними українськими вченими-міжнародниками зазначається, що «об'єднана Європа (ЄС) — не готова до повної інтеграції України в свої структури»², а у переліку стратегічних економічних імперативів для України періоду до 2025 р. формулюється наступне: «9. Оскільки формальне членство України в ЄС є об'єктивно відкладеним, важливо забезпечити її європейську інтеграцію в Європу до надбання формального членства і навіть без формального членства»³. Цілком реальним стає лише набуття Україною статусу члена зони вільної торгівлі з країнами ЄС.

Україна і формування ЄЕП

Під час саміту Ради глав держав — членів СНД 18—19 вересня 2003 р. у м. Ялті Президентами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації і України 19 вересня 2003 р. було підписано Угоду про формування Єдиного економічного простору⁴, прийнято Концепцію формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Угода підписана українською стороною із застереженням про те, що Україна братиме участь у формуванні і функціонуванні ЄЕП у межах, що відповідають Конституції України. 20 квітня 2004 р. Угода про формування ЄЕП була ратифікована Верховною Радою України із застереженням про те, що Україна братиме участь у формуванні і функціонуванні ЄЕП у межах, що відповідають Конституції України. В сучасних умо-

¹ Андрюшкіна Е. А. Перспективи вступлення України в Європейський Союз / Е. А. Андрюшкіна // Економічна теорія в умовах глобалізації економіки. Тези доповідей і виступів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (14-15 березня 2012 р.) / заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Дмитриченко Л. І. — Донецьк: Юго-Восток, 2012. — С. 128.

² Білорус О. Г. Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко, І. І. Вітер; за наук. ред. О. Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 10.

³ Там само. — С. 11.

⁴ Угода про формування Єдиного економічного простору http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_990

вах Україна не є членом Митного союзу, який згідно з рішенням, прийнятим 27 листопада 2009 р. президентами Білорусі, Казахстану та Росії ще до початку його роботи, мав перетворитися у ЄЕП. Тому ратифікована Верховною Радою України 20 квітня 2004 року Угода про формування ЄЕП втратила своє значення.

Керівництво Митного союзу запрошувало Україну прийняти участь у його створенні. У 2003–2004 рр. Україна обмежувала свою участь у ЄЕП зоною вільної торгівлі. Тому логічною виглядає відмова України вступити до МС і тим більше — в ЄЕП: головною інтеграційною метою України є вступ до ЄС, який став би неможливим у разі вступу України до МС¹. Разом із тим Україна допускала співробітництво з МС, а відповідно і з ЄЕП за теоретично незрозумілою схемою 3+1, яка і не була сприйнята керівництвом МС. При цьому слід зазначити, що як українські, так і російські вчені відзначають залежність ефективності ЄЕП від участі у ньому України і доцільність такої участі для обох сторін².

18 листопада 2011 р. президенти Білорусі, Казахстану та Росії підписали Декларацію про Євразійську економічну інтеграцію, в якій заявлено, що основним змістом подальшої інтеграції буде удосконалення і подальший розвиток договірно-правової бази МС та ЄЕП, а наступний етап — це робота по утворенню Євразійського Економічного Союзу, яка має включати домовленості щодо збалансованої макроекономічної, бюджетної та конкурентної політики, структурних реформ ринків праці, капіталів, товарів та послуг, створення євразійських мереж у сфері енергетики, транспорту та телекомунікацій. Тим самим відкрито шлях до утворення Євразійського Союзу³. Одночасно ними підписано Угоду про Євразійську економічну комісію (ЄЕК) і Регламент її роботи. ЄЕК стане постійно діючим наднаціональним регулюючим органом. На відміну від Комісії Митного союзу ЄЕК матиме два рівні управління: Раду Комісії (до неї входять по одному представнику від кожної із Сторін, які є заступниками керівників урядів) та Колегію Комісії (до складу якої входять по три представники від кожної із Сторін). ЄЕК у межах своїх повноважень буде приймати

¹ Фомин С. Экономическая интеграция как ответ на вызовы глобализации / С. Фомин // *Дослідження світової політики: зб. наук. пр. Вип. 37 / НАН України. Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин*; Відп. ред. С. В. Кононенко. — К., 2006. — С. 205.

² Загашвили В. Региональный вектор интеграционной политики России / В. Загашвили // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2012. — № 5. — С. 15–26; Куда и с кем? Материалы совместного исследования Института экономики и прогнозирования НАНУ и Института народнохозяйственного прогнозирования РАН // 2000. — 2011, 23 дек. — В4–В5; Экономический кризис в России: экспертный взгляд // *Вопросы экономики*. — 2009. — № 4. — С. 4–30.

³ Сарычев В. Союз, выгодный всем. Беларусь, Россия и Казахстан создают новый экономический и политический центр силы на евразийском пространстве / В. Сарычев // *Экономика Беларуси*. — 2011. — № 4. — С. 6.

рішення, які матимуть обов'язковий характер для Сторін. Прийняття рішень буде відбуватися шляхом голосування членів Ради Комісії чи членів Колегії Комісії. Кожний член Ради Комісії, як і член Колегії Комісії, має один голос. Рішення Ради Комісії приймаються консенсусом, а рішення Колегії — кваліфікованою більшістю 2/3 голосів. Такий механізм прийняття рішень повністю виключає домінування будь-якої країни¹. Висловлювалась думка, що Євразійський Союз може бути утворений до кінця 2013 року². В перспективі в ЄЕС планується введення єдиної валюти, створення спільного центрального банку і навіть використання єдиної мови³.

З 1 січня 2012 р. вступив у дію пакет міжнародних договорів, що визначають засади функціонування ЄЕП. Цей пакет складається з 17 документів, що підлягають подальшій ратифікації країнами-членами. Також з початку 2012 р. почала роботу Європейська економічна комісія, що прийшла на заміну Комісії Митного союзу. Станом на кінець березня 2012 р. сторони зобов'язалися підписати договір про утворення ЄЕС до 1 січня 2015 року.

У грудні 2012 р. відбулися черговий саміт ЄврАзЕС і саміт Вищої Європейської Ради. Практично всі ухвалені на самітах рішення, так чи інакше, торкалися низки питань щодо завершення до початку 2015 р. періоду переформатування європейського інтеграційного об'єднання у Євразійський Економічний Союз (ЄЕС)⁴.

Економічні взаємовідносини України з країнами ЄС та ЄЕП

Таким чином, перед Україною стоїть проблема вибору утворення зони вільної торгівлі з ЄС, або вступу до Митного союзу, який уже трансформувалася у ЄЕП і має трансформуватися у ЄЕС. Враховуючи те, що інтеграційні форми зона вільної торгівлі та митний союз регламентують торгівлю товарами і не торкаються торгівлі послугами, а питома вага торгівлі товарами у всій торгівлі товарами і послугами України у 2012 році становить 88,35 %, розглянемо специфіку торговельно-економічних зв'язків України з країнами — членами ЄС та ЄЕП у торгівлі товарами.

¹ Мансуров. Т. Указ. соч. — С. 25.

² Сарычев В. Указ. соч. — С. 6.

³ Загаєвич В. Указ. соч. — С. 25.

⁴ Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив: Аналітична доповідь / [Клименко І. В., Харзішвілі Ю. М., Шаров О. М., Ус І. В.]. — К. НІСД, 2013. — С. 4.

Країни ЄС є споживачами значної частини українського експорту товарів, а значну частину українського імпорту складає їх продукція (табл. 1).

Таблиця 1

ДИНАМІКА ПИТОМОЇ ВАГИ ЕКСПОРТУ І ІМПОРТУ ТОВАРІВ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС У ВСЬОМУ ЇЇ ЕКСПОРТІ ТА ІМПОРТІ ТОВАРІВ¹, %

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт	33,9	35,5	37,7	33,7	29,9	31,5	28,2	27,1	23,9	25,4	26,3	24,8
Імпорт	30,1	32,4	34,2	32,9	33,7	36,0	36,7	33,8	33,9	31,4	31,2	30,9

Тренди $y_{ex} = -1,1528x + 37,318$; $y_{im} = -0,0545x + 33,455$.

Торговельно-економічні зв'язки України з країнами ЄС розвиваються передусім за рахунок імпорту, стимулюючи розвиток інтеграційних процесів. Результатом визначеного характеру експорту і імпорту в умовах нарощування товарообороту між Україною та країнами ЄС (27) спостерігається трансформація позитивного сальдо у негативне сальдо з постійним зростанням останнього (табл. 2).

Таблиця 2

ДИНАМІКА САЛЬДО ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС², млн дол. США

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Сальдо	758,2	870,8	820,9	1462,2	-1958,5	-4106,7

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-8302,3	-10738,9	-5893,4	-6049,3	-7782,9	-9075,1

Динаміка розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС (табл. 3), розрахована за допомогою коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції)³, свідчить про наявність тенденції до зменшення коефіцієнта інтеграції між Україною та країнами ЄС, тобто тенденції до дезінтеграції України з країнами ЄС у торгівлі товарами.

¹ Розраховано автором за: Географічна структура експорту-імпорту товарів. Держстат України, 1998—2012. Дата останньої модифікації: 6/06/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_u.html; Зовнішня торгівля України: Стат. зб. // Державна служба статистики України. — К., 2012. — 102 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 15.02.2013 р. № 08.2-27/18. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

² Там само.

³ Радзівська С. О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С. О. Радзівська. — К.: Знання України, 2012. — С. 71.

Таблиця 3

ДИНАМІКА КОЕФІЦІЄНТА ІНТЕГРАЦІЇ (ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ)
МІЖ УКРАЇНОЮ І КРАЇНАМИ ЄС У ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ¹

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
k_i	1,063	1,063	1,056	0,93	0,96	1,064	0,97	0,94	0,95	0,98	1,009	0,97

Тренд: $y = -0,0073x + 1,0439$.

Товарна структура експорту України в країни ЄС (її основа — сировина та напівфабрикати) потребує рішучого зрушення у бік збільшення обсягів продукції із значним обсягом доданої вартості. Участь України на європейських ринках наукомісткої високотехнологічної продукції має бути значно посилена.

На відміну від експорту, основу імпорту товарів країн ЄС до України складає продукція із значним обсягом доданої вартості — фармацевтична продукція, полімерні матеріали, пластмаси, котли, машини, апарати і механічні пристрої, електричні машини і устаткування, наземні транспортні засоби, крім залізничних. Найбільшу питому вагу має продукція машинобудування. Проте значну частину імпорту продукції машинобудування складають наземні транспортні засоби, крім залізничних, а по суті — легкові автомобілі, які мало сприяють підвищенню технологічного рівня промисловості України.

Країни ЄЕП є споживачами значної частини українського експорту товарів і постачають значну частину українського імпорту (табл. 4).

Таблиця 4

ПИТОМА ВАГА ЕКСПОРТУ І ІМПОРТУ ТОВАРІВ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄЕП², %

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт	24,8	20,3	21,5	21,6	26,4	27,9	31,8	29,4	28,1	32,3	34,5	32,5
Імпорт	43,7	41,0	41,2	45,1	38,7	35,5	32,9	29,6	37,3	42,0	42,4	40,1

¹ Розраховано автором за: Географічна структура експорту-імпорту товарів. Держстат України, 1998—2012. Дата останньої модифікації: 6/06/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gs_u.html; Зовнішня торгівля України: Стат. зб. // Державна служба статистики України. — К., 2012. — 102 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 15.02.2013 р. № 08.2-27/18. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

² Розраховано автором за: Зовнішня торгівля України за 2001 рік, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2002. — 146 с.; Зовнішня торгівля України за 2002–2007 роки: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2008. — 108 с.; Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2008 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2009. — 168 с.; Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2009 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2010. — 167 с.; Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2011 році, Т. 1: Стат. зб. / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 170 с.; Зовнішня торгівля України: Стат. зб. // Державна служба статистики України. — К., 2012. — 102 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 15.02.2013 р. № 08.2-27/18. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Зовнішня торгівля України товарами за 2012 рік. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 14.02.2013 р. № 08.2-27/16. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Тренди $y_{ex} = 1,1661x + 20,012$; $y_{im} = -0,3157x + 41,177$.

Розвиток торговельно-економічних відносин з країнами ЄСП, а особливо з Російською Федерацією, забезпечує Україну енергоносіями і попитом на продукцію її обробної промисловості і, що має велике значення у зв'язку з переходом економіки України на інноваційно-інвестиційну моделі розвитку, на продукцію машинобудування. Товарооборот між Україною та країнами ЄСП характеризується зростаючим негативним сальдо (табл. 5).

Таблиця 5

**ДИНАМІКА САЛЬДО ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄСП¹,
млн дол. США**

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Сальдо	-2845,4	-3312,9	-4523,4	-6008,1	-5881,8	-5308,2
Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-4306,7	-5656	-5790,3	-8904,1	-11420,5	-11639,5

Динаміка розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄСП (табл. 6) свідчить, що спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта інтеграції між Україною та країнами ЄСП, тобто тенденція до інтеграції України з країнами ЄСП.

Таблиця 6

**ДИНАМІКА КОЕФІЦІЄНТА ІНТЕГРАЦІЇ (ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ)
МІЖ УКРАЇНОЮ І КРАЇНАМИ ЄСП У ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ²**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
k_i	0,91	0,89	1,03	1,043	1,003	0,98	1,013	0,91	1,12	1,14	1,032	0,95

Тренд: $y = 0,0092x + 0,942$.

У цілому, країни ЄСП є основними споживачами продукції машинобудування України. Так, у 2012 р. країни ЄСП імпортували: 71,6 % експорту України інструментів, ножових виробів; 71,5 – інших виробів з недорогоцінних металів; 68,5 – котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв; 41,8 – електричних машин і устаткування; 89,3 – залізничних або трамвайних локомотивів, шляхового обладнання; 83,0 – наземних транспортних засобів, крім залізничних; 21,6 – аеронавігаційних або космічних апаратів; 26,5 – плавучих засобів морських або річкових; 58,3% – приладів і апаратів³. **У 2012 р. Білорусь, Казахстан і Російська**

¹ Там само.

² Там само.

³ Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень-грудень 2012 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Федерація спожили 64,6 % усього українського експорту високотехнологічної продукції (коди товарів згідно з УКТЗЕД — 82 — 91)¹. 64,9 % реалізованої у 2011 р. підприємствами України за кордоном інноваційної продукції було спрямовано в країни СНД².

З огляду на погіршення стану як самого гірничо-металургійного комплексу України, так і реалізації його продукції на світовому ринку, а також враховуючи думку спеціалістів у цій галузі промисловості, які констатують: «Подальший гармонійний розвиток чорної металургії України неможливий без суттєвого переорієнтування продажу сталевих металопродукції з експорту на внутрішній ринок»³, очевидно що роль Білорусі, Казахстану і Російської Федерації як споживачів продукції машинобудування України зростає.

Висновки

Наведені статистичні дані та їх аналіз дозволяють зробити висновки, що для переходу економіки України на інноваційно-інвестиційну модель розвитку в умовах світової фінансової кризи і подорожчання енергоресурсів розвиток торговельних відносин з країнами ЄС і ЄЕС набуває, як мінімум, рівнозначної ваги. На думку ряду дослідників: «з огляду на серйозне загострення економічного становища в низці країн Європейського Союзу, європейська криза актуалізувала дискусії щодо майбутнього євроінтеграційного проекту як такого. Отже, для Української Держави актуальними стають також запитання: чи є життєздатною економіка Євросоюзу, чи є перспективи у національній євроінтеграційній стратегії...?»⁴ За таких умов по-новому виглядає і питання можливості приєднання України до Євразійського Економічного Союзу.

Список літератури

1. Андрушків Б. Європа 2020. Україна в контексті семи флагманських ініціатив / Богдан Андрушків, Ігор Стойко // Євроінтеграційні

¹ Там само.

² Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. / Державна служба статистики України. — К.: ДП «Інф.-видав. центр Держстату України», 2012. — 305 с.

³ Єфіменко Г. Г. Україна у світовому виробництві і споживанні сталі / Г. Г. Єфіменко, В. П. Самарай, В. А. Гнатуш // Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. — К.: КиМУ, 2012. — Вип. 1. — С. 51.

⁴ Клименко І. В. Ризики Європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України: Аналітична доповідь / І. В. Клименко, І. В. Ус; за ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2012. — С. 3.

процеси в суспільстві: трансформація та розвиток: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 22–23 квіт. 2012 р. м. Тернопіль. — Тернопіль: ТІСІТ, 2012. — С. 170–173.

2. *Андрюшкина Е. А.* Перспективы вступления Украины в Европейский Союз / Е. А. Андрюшкина // *Економічна теорія в умовах глобалізації економіки. Тези доповідей і виступів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (14–15 березня 2012 р.)* / заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Дмитриченко Л. І. — Донецьк: Юго-Восток, 2012. — С. 126–128.

3. *Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива: монографія* / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2010. — 334 с.

4. *Антонюк Л. Л.* Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: дис...доктора екон. наук: 08.05.01 / Антонюк Лариса Леонідівна. — К., 2004. — 427 с.

5. *Будкін В.* Методологічні аспекти функціонування «Єдиного економічного простору» / В. С. Будкін // *Світовий досвід удосконалення зовнішньоекономічної діяльності в контексті концепції сталого розвитку* / Відділ зовнішньоекономічних досліджень ІСЕМВ НАН України. Наукова конференція, 18 жовтня 2012 року. — К.: ІСЕМВ НАН України, 2012. — С. 3–5.

6. *Бураковский И. В.* Мировая экономика: глобальный финансовый кризис / Игорь Бураковский, Алексей Плотников. — Х.: Фолио, 2010. — 417 с.

7. *Білорус О. Г.* Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко, І. І. Вітер ; за наук. ред. О. Г. Білоруса. — К. : КНЕУ, 2009. — 528 с.

8. *Бордяшов Е. С.* Перспективы реализации новой стратегии развития Европейского союза — «Европа — 2020» / Е. С. Бордяшов // *Вестник МГИМО.* — 2012. — № 3 (24). — С. 108–112.

9. *Геєць В.* Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // *Економіка України.* — 2009. — № 2. — С. 5–23.

10. Географічна структура експорту-імпорту товарів. Держстат України, 1998–2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_u.html

11. *Глобальна економіка XXI століття: людський вимір* / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2008. — 420 с.

12. *Дайнен Д.* Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен, М. Марченко (пер. з англ.). — К. : К.І.С., 2006. — 696 с.

13. *Долгов Д. С.* Эволюция форм и этапов региональной экономической интеграции в условиях глобализации / Д. С. Долгов // *Российский внешнеэкономический вестник.* — 2006. — № 6. — С. 8–14.

14. *Євросоюзу нужно готовиться к возможному распаду еврозоны* — глава МІД Финляндии. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vedomosti.ru/finance/news/2012/08/17/2993371>

15. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. — К. : НІСД, 2012. — 192 с.
16. *Єфіменко Г. Г.* Україна у світовому виробництві і споживанні сталі / Г. Г. Єфіменко, В. П. Самарай, В. А. Гнатуш // Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. — К.: КиМУ, 2012. — Вип. 1. — С. 46–53.
17. *Загашвили В.* Региональный вектор интеграционной политики России / В. Загашвили // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 5. — С. 15–26.
18. *Захарова Н. В.* ЕС: от Лиссабонской стратегии к Лиссабонской программе / Н. В. Захарова // Современная Европа. — 2008. — № 3. — С. 43–57.
19. Зовнішня торгівля України за 2001 рік, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2002. — 146 с.;
20. Зовнішня торгівля України за 2002–2007 роки: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2008. — 108 с.;
21. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2008 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2009. — 168 с.;
22. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2009 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2010. — 167 с.;
23. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2011 році, Т. 1: Стат. зб. / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 170 с.;
24. Зовнішня торгівля України: Стат. зб. // Державна служба статистики України. — К., 2012. — 102 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>;
25. Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 15.02.2013 р. № 08.2-27/18. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>;
26. Зовнішня торгівля України товарами за 2012 рік. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 14.02.2013 р. № 08.2-27/16. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>;
27. *Клименко І. В.* Ризики Європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України: Аналітична доповідь / І. В. Клименко, І. В. Ус; за ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2012. — 88 с.
28. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень-грудень 2012 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
29. Куда и с кем? Материалы совместного исследования Института экономики и прогнозирования НАНУ и Института народнохозяйственного прогнозирования РАН // 2000. — 2011, 23 дек. — В4–В5.
30. *Лук'яненко Д. Г.* Глобальна економічна інтеграція : монографія / Д. Г. Лук'яненко. — К. : ТОВ «Національний підручник», 2008. — 220 с.
31. *Лук'яненко Д.* Стратегії глобального управління / Дмитро Лук'яненко, Тимур Кальченко // Міжнародна економічна політика. — 2009. — № 8–9. — С. 5–43. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/2_Lukyanyenko_Kalchenko.pdf

32. *Лук'яненко Д.* Глобальна модифікація конкурентних механізмів ринку / Дмитро Лук'яненко, Олена Тітова // Міжнародна економічна політика. — 2011. — № 12–13. — С. 6–21. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2011_12-13/1%20Lukyanyenko.pdf

33. *Макарьев В.* После четырех дней оптимизма еврозона ЕС вступает в новую фазу усиливающегося финансового кризиса. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.itar-tass.com/c188/466668.html>

34. *Макогон Ю.* Стратегия выхода экономики Украины из кризиса / Ю. Макогон // Економіст. — 2009. — № 6. — С. 28–32.

35. *Мансуров Т.* От ЕврАзЕС — к Евразийскому Союзу / Т. Мансуров // Российская Федерация сегодня. — 2011. — № 23–24, декабрь. — С. 22–25.

36. *Мировой экономический кризис 1929–1932 гг. и «Новый Курс» Ф. Д. Рузвельта.* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://school.xvatit.com/index.php?title=мировой_економический_кризис_1929-1932гг._и_«Новый_Курс»_Ф._Д._Рузвельта

37. *Міжнародна економіка: Підручник* / [А. П. Румянцев, Г. Н. Климов, В. В. Рокоча та ін.]; за ред. А. П. Румянцева. — К.: Знання-Прес, 2003. — 447 с.

38. *Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія* / [А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін.]. — К.: Знання України, 2004. — 304 с.

39. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб.* / Державна служба статистики України. — К.: ДП «Інф.-видав. центр Держстату України», 2012. — 305 с.

40. *Пахомов Ю. Н.* Украина и Россия между Западом и Востоком / Юрий Николаевич Пахомов // Економічний часопис ХХІ. — 2010. — № 5–6. — С. 3–8. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ech/2010_5-6/1_Pakhomov.pdf

41. *Пилипенко И. В.* Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / Пилипенко И. В. — Смоленск: Ойкумена, 2005. — 496 с.

42. *Поручник А. М.* Національний інтерес України : економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія / А. М. Поручник. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.

43. *Радзієвська С. О.* Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С. О. Радзієвська. — К.: Знання України, 2012. — 344 с.

44. *Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму?* / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, О. С. Бабанін та ін; Національний ін-т стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2009. — 128 с.

45. *Рейтинг стран по объему ВВП на душу населения.* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://vid1.rian.ru/ig/ratings/gdp_per_capita_2012.pdf

46. *Сарычев В.* Союз, выгодный всем. Беларусь, Россия и Казахстан создают новый экономический и политический центр силы на евразийском пространстве / В. Сарычев // Экономика Беларуси. — 2011. — № 4. — С. 6–9.
47. *Сиденко В. Р.* Глобализация — европейская интеграция — экономическое развитие: украинская модель [Текст]: в 2-х т. — К., 2008. Т. 2 : Европейская интеграция и экономическое развитие / В. Р. Сиденко; НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозир. — К., 2011. — 448 с.
48. *Сидорук Т. В.* Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства : монографія / Т. В. Сидорук. — Львів: ПАІС, 2012. — 444 с.
49. Угода про формування Єдиного економічного простору http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_990
50. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив: Аналітична доповідь / [Клименко І. В., Харазішвілі Ю. М., Шаров О. М., Ус І. В.]. — К.: НІСД, 2013. — 68 с.
51. *Філіпенко А. С.* Міжнародні торговельні зв'язки України: генезис і структура / А. С. Філіпенко. — К.: Знання України, 2008. — 223 с.
52. *Фомин С.* Экономическая интеграция как ответ на вызовы глобализации / С. Фомин // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. Вип. 37 / НАН України. Ін-т світ. екон і міжнар. відносин; Відп. ред. С. В. Кононенко. — К., 2006. — С. 205.
53. *Чужиков В. І.* Глобальна регіоналістика: теорія та сучасна методологія : Монографія / В. І. Чужиков. — К. : КНЕУ, 2008. — 272 с.
54. *Шишков Ю.* Кризис еврозоны: выводы для архитекторов ЕвразЭС / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 6. — С. 13–22.
55. *Шнипко О. С.* Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 09.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. С. Шнипко. — К., 2008. — 40 с.
56. *Шнирков О. І.* Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі: монографія / Шнирков О. І. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. — 144 с.
57. Экономический кризис в России: экспертный взгляд // Вопросы экономики. — 2009. — № 4. — С. 4–30.
58. Europe 2020 — The EU strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/structural_reforms/europe_2020/index_en.htm.
59. *Krugman P. R.* The Return of Depression Economics and the Crises of 2008. — New-York, London: W.W. Norton & Company, 2009. — 214 p
60. L'intégration européenne a la croisée des chemins: approfondir la démocratie pour la stabilité, la solidarité et la justice social. EuroM-morandum 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>

61. The Global Competitiveness Report 2012-2013. Klaus Schwab, World Economic Forum. — Geneva, Switzerland, 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2012-13.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Competitiveness_Report_2012-13.pdf)

62. The deepening crisis in the European Union: The need for a fundamental change. EuroMemorandum 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www2.euromemorandum.eu/uploads/euromemorandum_2012_francais.pdf

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013